

УЧИТЕЛСКОТО ПОРТФОЛИО КАТО РЕГИСТРАТОР НА ПРОФЕСИОНАЛНО-ЛИЧНОСТНА САМООЦЕНКА

Снежанка Добрева Георгиева

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, гр. Шумен

THE TEACHER'S PORTFOLIO AS A REGISTER OF PROFESSIONAL- PERSONAL SELF-ASSESSMENT

Snezhanka Dobрева Georgieva

Konstantin Preslavsky University of Shumen

Abstract: *The teacher's portfolio provides an opportunity to increase the professional competence of teachers and the quality of the teaching and learning process, as it selects and summarizes the skills and qualifications of the teacher and serves for personal-professional self-evaluation and evaluation of competencies necessary for a quality educational process and for motivation for future professional and career development. The article examines the normative requirements for creating a teacher's portfolio and its advantages and disadvantages in theory. A study of teachers' portfolios in the Internet space is presented, analyzing the selection of materials and documents presenting the teacher's pedagogical and creative work, summarizing good practices from pedagogical activity or from conducted qualification activities within the framework of internal institutional and external qualification, as well as collected publications or research of the pedagogical specialist in terms of their focus. Main aspects of the relationship of professional-personal self-evaluation and the collected and applied materials are brought out, as evidence of the work of the teacher and the ensured quality of the educational service.*

Keywords: *teacher's portfolio, quality of education, professional-personal self-evaluation.*

Учителското портфолио е инструмент, който създава най-добри възможности специалистът да разсъждава върху своята дейност, да опознава себе си, да „види“ какво знае, мисли, вярва и да инициира непрекъснат процес на самооценка и оценяване. Философията на портфолиото съдържа кондензирана индивидуална философия на преподаването на учителя [1]. Новите образователни стандарти въвеждат нова посока на оценяване – самооценяване на личните постижения. Тя е свързана с прилагане на хуманистичния подход в образованието и поставяне на ученика в центъра на дейностите по образование, възпитание и социализация. Поради това обективизирането на личните постижения както на учениците, така и на учителите е важно за обществото. Според Т.С.Узбеков и М.О.Носирова въвеждането на такъв вид оценка осигурява развитието на редица компоненти на личността: мотивация, саморазвитие, формиране на положителни насоки в структурата на Аз-концепцията, развитие на самочувствие, волева регулация, отговорност [2]. Портфолиото е начин за организиране на система за кумулативна оценка [3]. Учителят е призван непрекъснато да развива и надгражда знания и умения. Съвременното образование е (или би следвало да бъде) компетентностно ориентирано – да предполага усвояване на компетентности от учителите и формиране на ключови компетентности у учениците (включително меки умения, за да бъдат подготвени за колаборативно взаимодействие); развиване на умения за екипна работа, за правилно оценяване и самооценяване, за вземане на решения. В този случай портфолиото служи и за целесъобразен подбор на методи и средства за обучение на бъдещите учители [4].

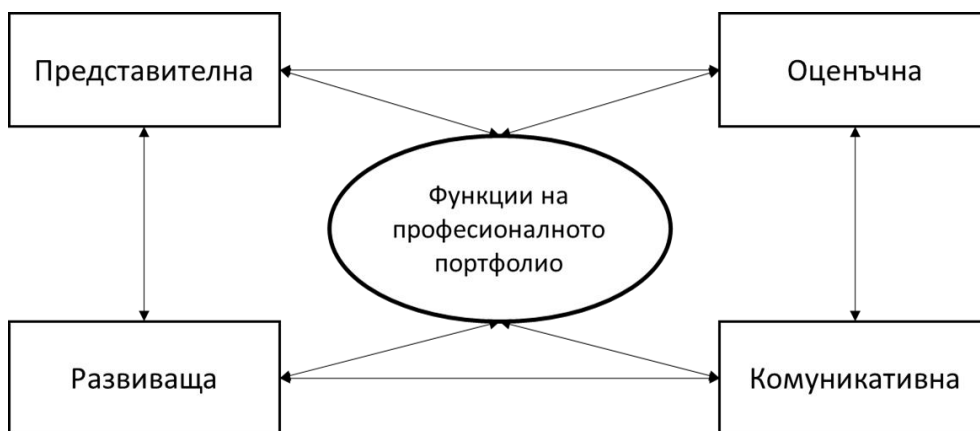

Y. Butler категоризира самооценката в две основни теми: оценка на ориентацията към учене и оценка на ориентацията в ученето. Първата посока е свързана с начина на възприемане на учениците като субекти, които прилагат самооценяване, с начина, по който учениците възприемат самооценката, уменията им да реализират дейности по прилагане на самооценяването в процесите на образование, възпитание и социализация от страна на учителя. Втората тема авторът разглежда в контекста на влиянието на самооценката върху ученето и саморегулацията на учениците [5]. Тази логическа обвързаност по аналогия може да се приложи и спрямо самооценката на учителя, вписана в професионалното му портфолио като регистратор, предоставящ възможност за професионално-личностна саморегулация. Развиването на рефлексивни учители, както разсъждават Christopher DeLuca, Jill Willis, Khandu Dorji и Ann Sherman, е основна задача и предизвикателство, начин за насърчаване на самооценката в програмите за обучение на учители [6]. Фокусът върху доказателства за успешни действия и практики се счита за значима особеност на портфолиото като инструмент за самооценка (на учебната програма; на постигнати стандарти; на усвоени знания и умения; на предпочитани методи на обучение и форми на оценка (като интегрираща част от учебния процес) и определяне на такива форми, които доказват ефективност при прилагането си; участия на учителите във форуми и квалификационни дейности; публикации или други) [7]. С други думи връзката: обучение – избор на методи, технологии и средства за преподаване – прилагането им процеса на обучение, непрекъснатата рефлексия на постиженията на учениците и на методите на преподаване – самооценка на собственото развитие (вписана в портфолиото), способстват да се прецени усъвършенствани ли са знанията и уменията на специалиста, приложени ли са правилно, констатираните идеи, постигнали ли са ефект в компетентностно ориентираното обучение; гарант ли са за саморегулацията на знанията, уменията и личността на учителя.

Според чл. 66 от Наредба № 15 от 22 юли 2019 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти, всеки педагогически специалист отразява в професионалното си портфолио постигнатите компетентности в съответствие с професионалния профил за заеманата длъжност, а това означава и развити, усъвършенствани и приложени знания и умения за преподаване. Регламентира също материалите, които включва професионалното портфолио, а именно: динамиката на професионалните изяви на педагогическия специалист, както и на децата/учениците, с които работи; постигнатите резултати и придобиването на компетентности от децата и учениците в образователния процес; участие в реализиране на политиките на институцията; професионалното усъвършенстване и кариерното развитие. Определя връзката със самооценяването на педагогическия специалист, както и неговото оценяване от атестационната комисия за съответствието на дейността му с професионалния му профил и с постигнатите професионални и образователни резултати. Тъй като изискванията за съдържание са доста общи, то всеки педагогически специалист може да обогати и разшири своето портфолио, използвайки един от двата подхода: подход, базиран на професионалния профил (приложения от № 2 до № 13 към чл. 42 на Наредба 15/22 юли 2019 г.), и подход, базиран на атестационните карти (приложения № 20 до № 25 към чл. 82, от Наредба 15/22 юли 2019 г.)¹. Професионалните профили са разработени за учител, директор, заместник-директор, ръководител на направление „Информационни и комуникационни технологии“, възпитател, психолог, педагогически съветник, логопед, рехабилитатор на слуха и говора, корепетитор, хореограф и треньор по вид спорт. Образците на атестационни карти са шест и обхващат същия вид специалисти, но част от тях са обединени за две или повече длъжности (например, психолог и педагогически съветник). Четирите функции на професионалното портфолио

според чл. 66 от Наредба № 15 от 22 юли 2019 г. са представени в тяхната взаимовръзка на Фигура 1.

Фиг. 1. Функции на професионалното портфолио според Наредба 15/22.07.2019 г.

Представителната функция се свързва с философията на педагогическия специалист за преподаване и обучение, с възможността да извежда доказателства за образование, за повишена квалификация и за допълнително придобити компетентности. Развиващата функция е насочена към професионално усъвършенстване и кариерно развитие чрез определянето на конкретни, измерими, осъществими цели и приоритети за професионално развитие. Оценъчната функция служи за оценяване на достигнатото равнище и постиженията в конкретна област и подпомага формирането на умения за обективна самооценка на резултатите от дейността. Комуникативната функция осигурява обратната връзка с всички заинтересовани страни и представя търсенията и вижданията на специалиста относно възможности за развитие.

Според С. Димитрова-Гюзелева учителското портфолио е ориентирано към два основни аспекта: стратегия за учене и метод за диагностициране на педагогическата компетентност [8]. Вторият компонент е застъпен в проведено изследване на 42 публично представени педагогически портфолия в интернет пространството. Проследява се и се анализира подборът на материали и документи, представящи педагогическата и творческата работа на учителя, обобщаващи добри практики от педагогическата дейност или от проведени квалификационни дейности в рамките на вътрешноинституционалната и външната квалификация, както и събрани публикации или изследвания на педагогическия специалист по отношение на тяхната целенасоченост. Проучените професионални портфолия обхващат различни по вид педагогически специалисти – учители в начален и прогимназиален етап на основното образование, учители в гимназиален етап, педагогически съветници, заместник-директори.

Изследването се позовава на няколко основни компонента – критерии на проучването: целеполагач (философията на учителя за образователни, възпитателни и развиващи цели, прилагани методи и връзката им с продължаващата квалификация), мотивиращ (представени практики за насърчаване на учениците за учене и по-високи постижения с цел разпространението и мултиплицирането им), диагностичен (доколко са представени динамиката на промените и растежът на учителя в резултат на квалификационна дейност и участието в обучения, научни форуми, изследвания и др.), рейтингов (отразяване и доказване на нивото на компетентности от учителя) и коригиращ (планиране на нови сфери на развитие или усъвършенстване на компетентности). Обяснителните квалификации на отделните критерии са приети за

индикатори на проучването, които според тяхната честота на повторяемост в изследваните професионални портфолия са визуализирани на Диаграма 1.

Диаграма 1. Честота на повторяемост на индикаторите в изследваните професионални портфолия

Всички проучени портфолия съдържат лични данни на притежателя с посочени завършени образователно-квалификационни степени, заемана длъжност, педагогически стаж, преподавани учебни предмети и класове или етап, в който реализират преподавателската си дейност. В повече от половината от тях (57,14%) са представени компетентностите, които притежава съответният педагогически специалист. Прави впечатление, че те съответстват на професионалния профил, регламентиран в Наредба 15/22 юли 2019 г., и са разпределени в повечето от тях на педагогически и социални и граждански. В някои от портфолията диференциацията включва организационни и технически умения, а в други педагогическите компетентности липсват. С други думи, професионалните портфолия отразяват изискуемите знания и умения от учителя за упражняване на професията според професионалния профил, а не отразяват конкретните знания и умения, които притежава педагогическият специалист. Тази конкретика е необходима, за да е възможно притежаваните от учителя компетентности да се съотнасят към образователния процес и да се проследява доколко те са достатъчни за осигуряване на качество на преподаването и ученето, а след това и за планиране на надграждането и усъвършенстването им. В известна степен посочването на притежаваните от учителя сертификати и тяхното копиране в професионалното портфолио дават информация кои от компетентностите са развити в рамките на продължаващата квалификация (вътрешноинституционална или външноинституционална). Във всички портфолия се съдържат сертификати, удостоверения или друг вид верифициращи документи (повечето от тях поставени в рубриката „Лични постижения“), но не става ясно обаче как тези компетентности се използват в образователния процес, т.е. как се прилагат при обучението, възпитанието и социализацията на учениците. Възможно е такъв вид информация да се съдържа в представените в портфолията методи на преподаване, което се констатира в 85,71% от проучените документи и това да са методи, техники и технологии, които са научени във формите на вътрешноучилищната квалификация или при участието във външноинституционални обучения. Това не може да се твърди с

висока степен на сигурност, тъй като информацията не се свързва с развитие и усъвършенстване на компетентности. Нещо повече, прави впечатление, че представените в портфолиата методи на преподаване не са подкрепени с примери от учебните часове (така че да се обменят, разпространяват и мултиплицират добри практики), а се използват дефиниции с научен характер и пояснения за характеристиките на конкретно представените методи (дискусии, ролеви игри, екипни дейности, експериментална и откривателска работа и т.н.).

Част от изследваните портфолиа (14,29%) правят изключение и се различават както с уникалния си дизайн и начин на оформление, така и с представени рубрики „Практическо приложение на знания и умения“, в която като подрубрики са предложени иновативни методи на преподаване и оценяване, работа в електронна платформа Teams по време на обучение от разстояние в електронна среда, създаване на онлайн уроци с PowerPoint за асинхронно обучение, създаване на ресурси в Liveworksheets.com, работа с програми и проекти, разработени тестове за оценяване и други. Публикувани са разработени уроци както от учителя, така и съвместни уроци, разработени от учители по различни учебни предмети.

Повече от половината от проучените професионални портфолиа (57,14% от тях) представят философията на учителите за преподаване, техните виждания за качествен образователен процес, намеренията им за мотивиране на учениците за активно участие в часовете и създаване на траен интерес към ученето, за окуражаване и подкрепа да вярват във възможностите си, за да постигат успехи. Поставят в центъра ученика и се фокусират върху индивидуалните потребности на учениците в процеса на учене. Изразяват убеждение, че индивидуалните различия не само трябва да се разпознават, но и да се уважават и дори поощряват. Правят връзка между качеството на преподаването и ученето със създадените взаимоотношения между учениците и учителя и изградената позитивна атмосфера в класа. Отчитат ролята на семейството и смятат, че трябва заедно да работят за изграждане на личността на ученика и активното му включване в процеса на учене.

Същият дял от 57,14% заемат учителите, демонстрирали в изследваните професионални портфолиа както проектните дейности, които развиват с учениците в учебните часове, дейностите по интереси или извънкласните и извънучилищните дейности, така и собственото си участие в разработването и реализирането на проекти в училището. Проектната дейност на учениците е аспект на иновативния начин за преподаване и учене, проекция е на компетентностния подход. Той е един от най-разпространените днес видове изследователски подходи в процеса на учене. Значимостта му се определя от съчетаването на академичните знания на учениците с тяхната практическа приложимост, което е основен аспект на компетентностния подход. Поради това е важно да се разпространяват добри практики за прилагане на проектно-базирано обучение, за да се развива идеята за практическата насоченост на знанието.

Критерии за оценяване и резултати на учениците от образователния процес са представени само в 14,29% от проучените портфолиа. Този аспект също е значим за ефективното приложение на компетентностния подход. Формиращото оценяване и екипното планиране на образователни, възпитателни и развиващи цели води до формиране на ключови компетентности у учениците, а познаването на целите на образователния процес от тях е определящо за планиране на учебната дейност на учениците, формиране у тях на подходящи стратегии за учене, правилно разпределение на времето, развиване на силните им страни и т.н. Възможно е педагогическите специалисти да планират в професионалните общности цели на обучението, но е добре те да бъдат представени и в техния „паспорт“ за преподаване и учене.

Нисък дял (също от 14,29%) в проучените портфолия на педагогически специалисти заема информацията за участието им в професионални форуми или за публикации в периодични издания. Този нисък дял показва недостатъчна активност в една от ключовите области на продължаващата квалификация. Потвърждава резултатите от други наши проучвания, според които малък брой учители се включват в изследователска дейност, участват в конференции, публикуват свои добри практики. В по-голяма степен продължаващата им квалификация е свързана с обучения, организирани от висши училища или други организации, получили акредитация за провеждане на такива. Съществува възможност педагогическите специалисти да не са публикували подобни свои участия, но по-скоро е тенденция за по-слабо развиване на този аспект на продължаващата квалификация в училищното образование.

Проучените педагогически портфолия, макар и извадката да не е голяма, са в голяма степен универсални и освен че се различават по личните данни на притежателите си, учебните предмети и класовете, в които преподават, и получените сертификати от обучения, в частта философия за обучение, методи на преподаване и др. в голяма степен си съответстват. Отново трябва да се подчертае, че така не се създава възможност за обмяна на добри практики и идеи, които са доказали своята ефективност за повишаване на качеството на преподаване и учене, за формиране и развиване на ключови компетентности у учениците, за техники на ефективни сътруднически отношения с родителите, учениците, ръководството на училището, заинтересовани страни и т.н. Възможно е унифицирането на проучените портфолия да се дължи на регламентираното им съдържание в чл. 67 на Наредба 15/22.07.2019 г, а именно общи данни – име, образование, допълнителни квалификации; документи за практическото приложение на усвоените знания и придобитите умения; материали, представящи постиженията на педагогическия специалист; материали от участие в професионални форуми. Друга вероятна възможност са множеството сайтове, които предоставят образци на портфолия, готови портфолия, методики за разработването им (<https://portfolio.uchilishta.bg/>; <https://www.youtube.com/watch?v=VCiDouv6XEQ>; <https://portfolio.uchilishta.bg/sign> и други).

От обобщението на резултатите от проучването по приетите критерии следват изводи, че в изследваните професионални портфолия са застъпени предимно целепологащ, диагностичен и рейтингов компонент. Повечето съдържат философия на педагогическия специалист за преподаване и учене, възпитателни и развиващи цели, прилагани методи и връзката им с продължаващата квалификация, но както вече бе споменато, те са повече теоретично и научно описани, отколкото специфични за учителя, използвани от него в преподавателската му практика. Диагностичният и рейтинговият компоненти се съдържат в проучените портфолия, тъй като са представени динамиката на промените и растежът на учителя, копирани са получени сертификати, което отразява и доказва в известна степен нивото на компетентности от учителя, но тези резултати от квалификационна дейност и участие в обучения, научни форуми, изследвания и т.н. не се обвързват с образователния процес, тъй като не се представя приложението им при преподаването и как усъвършенстваните компетентности се отразяват на повишаването на качеството на преподаването и ученето и постиженията на учениците. Не може да се твърди, че във висока степен портфолията съдържат мотивиращ компонент, тъй като в малка част от тях са представени практики, уроци, тестове, които дават възможност за насърчаване на учениците за учене и по-високи постижения, а също и представят мотивацията на учителите за усъвършенстване на преподаването и за разпространяване и мултиплициране на опит и добри практики. Коригиращият компонент (т.е. планиране на нови сфери на развитие или усъвършенстване на компетентности) липсва в портфолията. В няколко от изследваните портфолия, създадени по шаблон, е включен

параграф за бъдещи планове, но те не са изпълнени със съдържание, т.е. липсва такава информация. Това говори и за липса на целенасоченост в професионалното представяне и развитие и формално разработване. Не се предоставя възможност за рефлексия и за професионално-личностна самооценка, тъй като портфолиата не отразяват специфични потребности на учителя, педагогическия съветник или заместник-директор (каквито са длъжностите на изследваните портфолиа), съотнесени към придобити, развити и усъвършенствани компетентности, важни за осигуряване на качествен образователен процес и свързани с конкретни потребности на учениците. Така разработени, портфолиата (с малки изключения) могат да служат за самооценяване или оценяване на група от тях, според предметната им експертиза или други общи признаци, което не е обективно и не е насочено към конкретния специалист. Портфолиото би следвало да е уникална възможност на всеки учител да създаде своя лична марка, за да е възможно обществеността (а в частност – директор, родител, експерт, инспектор или други по-специфични заинтересовани лица), запознавайки се с уменията (които притежава педагогическият специалист) и неговите бъдещи планове за усъвършенстването им, да придобие цялостна представа за него и да се изпълнят функциите на портфолиото като инструмент за оценяване и самооценяване.

В резултат на проучването могат да се дадат препоръки за практическа насоченост на представянето на информация в педагогическото портфолио, за да се изпълни функцията му на инструмент за професионално-личностна самооценка. По-конкретно, в педагогическите портфолиа би следвало представянето да е такова, че освен да привлича вниманието с красиво оформление на набора от лични данни и получени сертификати от квалификационна дейност и лични и професионални постижения на учителите или на техните ученици, да включва и професионалната подготовка на педагогическите специалисти, съотнесена с кариерно развитие и усъвършенстване, концепции за стил на преподаване и учене, с представени и споделени практики и учебни продукти, отговарящи на съвременните изисквания и на конкретния стил на преподаване на учителя, методология, ориентирана към специфични особености на учениците, и апробирани технологии, които удовлетворяват конкретни техни потребности. По този начин чрез интегрирани връзки между компетентности на учителя, представяне на тяхното прилагане в образователния процес и планиране на бъдещото развитие на педагогическия специалист ще се предостави възможност за оценка (самооценка) и/или атестиране на преподавателската дейност за формиране на ключови компетентности у учениците, развиване на познанията им с практическа насоченост на знанието, подкрепа за удовлетворяване на потребностите им и възможно най-добро развитие на възможностите им, включително на резултатите от преподаването и ученето.

Ползите от прилагането на портфолиото като инструмент за професионално-личностна самооценка (както и за оценка и атестиране на дейността на учителя) обхващат широк кръг от аспекти:

- Предоставяне на възможност за подобрения и за планиране на бъдещо развитие на компетентности чрез продължаваща квалификация.
- Развитие на сътрудничеството и неформалното учене.
- Преглед на прилагани образователни, възпитателни и развиващи цели за повишаване на качеството на преподаване и учене и фокусиране върху компетентности на учениците, които са им необходими за живот в съвременното общество.
- Създаване на комплект от документи, които служат като доказателства за оценка (самооценка), включително на въведени иновативни методи на преподаване, интерактивни техники, мотивиращи учениците и служещи за

по-добро разбиране на учебния материал и формиране на ключови компетентности, идеи за образователни проекти и т.н.

- Мотивация на педагогическите специалисти за кариерно развитие и развитие на компетентностите им.
- Усъвършенстване и подобряване на процесите на преподаване и учене и повишаване на качеството им.

Разбира се, от учителското портфолио не би имало смисъл (и дори може да се отчетат негативни аспекти) тогава, когато се разработва само защото се изисква от директора или е въведена такава практика в училището. За да се превърне в иновационен инструмент за разпознаване и диференцирано оценяване на качеството на дейността на учителя, то би следвало да е осъзнат процес от педагогическите специалисти, който да подпомага и развива както тяхната дейност, така и да предава добър опит и да позволява външен наблюдател да получи възможно най-пълна, точна и конкретна информация за преподавателската им дейност. В този контекст следва да се обобща, че самият учител би следвало да се стреми към добре организирано портфолио, което предоставя необходимите данни за възможно най-обективно оценяване.

Съобразно приетите критерии на проучването: целеполагач, мотивиращ, диагностичен, рейтингов и коригиращ компонент на педагогическото портфолио – и въз основа на констатациите от проучените портфолия на педагогически специалисти, могат да се дадат по-конкретни препоръки за тяхното усъвършенстване:

- Отразяване на конкретни и специфични компетентности на педагогическия специалист, притежавани или развити в резултат на квалификационна дейност с цел саморефлексия на ползата от тях за реализиране на процеса на преподаване и учене и планиране на бъдещо развитие на знания и умения.
- Представяне на апробирани в практиката методи на преподаване и конкретни практики и/или методически разработки на уроци с оглед тяхното разпространение и мултиплициране като добри практики.
- Обвързване на получените сертификати, удостоверения или друг вид верифициращи документи с прилагане на придобити или усъвършенствани компетентности в процеса на обучение, възпитание и социализация на учениците с цел бъдещо планиране на квалификационна дейност според специфични потребности и установени дефицити.
- Отразяване на иновативни форми и методи на оценяване с цел предлагане на добър опит от прилаганите разнообразни методи за формиращо оценяване, които водят и до изследване на напредъка, придобитите ключови компетентности и постигнатите резултати от учениците и създават възможности за планирането на бъдещото развитие на учениците.

Използване на коригиращия компонент на педагогическото портфолио с цел планиране на нови сфери на усъвършенстване на компетентности след самоанализ на придобитите и приложени знания и умения и целенасочена предвидимост на бъдещо развитие.

Литература

[1] *Железова-Миндизова, Д. (2014):* Портфолиото като професионален инструмент за систематизиране и оценяване на педагогическия труд. Научни трудове на Русенския университет, том 53, серия 11.

[2] *Узбеков, Т.С., & Носирова, М. О. (2022):* Особенности применения технологии „Портфолио“. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (Special Issue 20), p. 607 – 612.

[3] *Назирханова, Д.Н. (2023):* Анализ мифов „инновационности“ или просто

недоразумений. In international conferences (Vol. 1, No. 1, p. 949 – 956).

[4] *Давкуш, Н.В. (2022)*: Портфолио как форма организации обучения будущих учителей общеобразовательной школы. Проблемы современного педагогического образования, (77-1), с. 131 – 133.

[5] *Butler, Y. G. (2023)*: Self-assessment in second language learning. Language Teaching, p. 1 – 15.

[6] *DeLuca, C., Willis, J., Dorji, K., & Sherman, A. (2023)*: Cultivating reflective teachers: Challenging power and promoting pedagogy of self-assessment in Australian, Bhutanese, and Canadian teacher education programs. Power and Education, 15 (1), p. 5 – 22.

[7] *Гьорева, Р. (2019)*: Контролната дейност в образованието. Пловдив: Макрос.

[8] *Димитрова-Гюзелева, С. (2007)*: Педагогическото портфолио – като стратегия за учене и метод за диагностициране на педагогическата компетентност. Чуждоезиково обучение, 1, с. 15 – 25.

[9] Наредба № 15 от 22 юли 2019 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти.

За контакт с автора:

проф. д-р Снежанка Добрева

e-mail: s.dobрева@shu.bg